

Yhteisöpoliittinen vaikuttaminen EU:ssa

Euroopan kirkot ja Turkin EU-jäsenyys

TURKKI OSAKSI KRISTITTYÄ VAI PLURALISTISTA EUROOPAN UNIONIA?

Euroopan unioni (EU) vaikuttaa suoraan ja välillisesti lainsäädäntönsä kautta uskonnollisten organisaatioiden toimintamahdollisuuksiin Euroopassa. Myös uskonnot ja uskonnolliset organisaatiot pyrkivät edistämään tärkeiksi kokemiaan asioita EU:n toimielimissä ja omalta osaltaan vaikuttamaan EU-politiikkaan ja lainsäädäntöön. Tässä artikkelissa tarkastelen eurooppalaisten kirkkojen osallistumista Euroopan identiteetin ja integraation näkökulmasta merkittävään poliittiseen päätökseen, Turkin EU-jäsenyyteen.

Enemmistö (99,6 %) 72 miljoonasta turkkilaisesta on muslimeja. Islamin maltilliseen siipeen kuuluvilla sunneilla on Turkissa etuoikeuksia, joita muilla uskonnollisilla toimijoilla ei ole. Virallisesti Turkki on sekulaari valtio, jossa noudatetaan Ranskan laïcité-mallia.¹ Sharia-lakeja ei sovelleta julkiseen elämään ja uskonnolliset puolueet ovat maassa kiellettyjä. Sekulaarisuus Turkissa tarkoittaa, että valtiolla on oikeus kontrolloida uskontoja. Myös islamilaiset instituutiot ovat valtion kontrollissa. Turkin hallituksella on toimielin, joka seuraa koulutusta, määrää moskeijoiden toiminnasta, uskonnollisten järjestöjen perustamisesta sekä kouluista, sairaaloista ja orpokodeista. Käytän tästä toimieli-

mestä sen englanninkielistä nimitystä Presidium for Religious Matters (PRM). Uskonto kuuluu Turkissa yksityiselämän piiriin.

Islamissa uskonto ja politiikka kytkeytyvät erottamattomasti toisiinsa. Vaikka maallinen ja hengellinen valta on muslimimaiden historiassa enimmäkseen pidetty erillään, islam uskontona ei periaatteessa hyväksy eroa, vaan ihanteena on profetta Muhammedin ja hänen ensimmäisten seuraajiensa ajan teokraattinen malli.² Kristinuskon ja islamin yhteiskuntanäkemyksillä on yksi keskeinen periaatteellinen ero. Toisin kuin kristinuskon, joka hyväksyy maallisen esivallan,³ islam tarjoaa oman yhteiskuntajärjestyksensä.

Turkki hyväksyttiin EU:n jäsenhedokkaaksi Helsingin huippukokouksessa vuonna 1999.⁴ Kun Turkin jäsenyysneuvottelut vuonna 2005 aloitettiin,

1 Laïcité (ransk.) tarkoittaa julkisen vallan tunnustuksettomuutta.

2 Palva 1999.

3 Vrt. Matt. 22:21. Kristillisten kirkkojen välillä on kysymyksessä huomattavia painotuseroja.

4 Turkin ja Euroopan talousyhteisön välinen assosiaatiosopimus astui voimaan vuonna 1964 ja Turkki jätti EY-jäsenyyshakemuksen vuonna 1987. ”Turkki kohti Euroopan unionia” 2005.

niiden ennustettiin venyvän pitkiksi. Jäsenyyden tiellä oleviksi esteiksi nähtiin muun muassa Kyproksen tilanne, Turkin maatalousvaltaisuus sekä ihmisoikeuskysymykset esimerkiksi kurdivähemmistön osalta. Poliittisten syiden ohella kulttuuristen erojen on nähty nousevan ylitsepääsemättömäksi esteeksi Turkin EU-jäsenyydelle.⁵ Huomattava osa EU-kansalaisista vastustaa Turkin EU-jäsenyyttä.⁶

Turkin mahdollinen EU-jäsenyys onkin nostanut esiin Euroopan rajoihin, identiteettiin ja arvoihin liittyviä kysymyksiä sekä johtanut pohtimaan islamin ja yleensä uskontojen asemaa eurooppalaisissa yhteiskunnissa. Poliittisissa katsauksissa sekä tieteellisessä tutkimuksessa tarkastellaan yhä useammin kulttuurien, erityisesti uskontojen, vaikutusta politiikkaan.⁷ Euroopan historiallinen kehitys on kietoutunut vahvasti kristillisten arvojen ja identiteetin ympärille. Joidenkin tutkimusten mukaan EU:n katsotaan jopa saaneen alkunsa toisen maailmansodan jälkeen katolisen kirkon ja kristillisdemokraattien yhteisenä poliittisena projektina.⁸ Toisaalta Eurooppa on aina ollut moniuskontoinen maanosa, jossa kristityt, muslimit, juutalaiset sekä muiden uskontojen edustajat ovat eläneet rinnakkain.

Subsidiariteettiperiaatteen mukaisesti EU:n alueella kukin jäsenvaltio voi määrittellä kansallisesti uskontoon liittyvistä asioista. Virallisesti EU tunnustaa uskonnollisten yhteisöjen olemassaolon ja on sitoutunut käymään niiden kanssa vuoropuhelua.⁹ Yksilötasolla Euroopan ihmisoikeussopimus takaa EU-kansalaisille uskonnonvapauden sekä oikeuden harjoittaa uskontoa.¹⁰ Tähän sisältyy oikeus elää yhdessä muiden ihmisten kanssa tavalla, joka vastaa ja toteuttaa henkilön sisäistä vakaumusta. Tämä tarkoittaa myös yksilön oikeutta ilmaista sisäinen vakaumuksensa.¹¹ EU:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan uskonnon harjoittamista ovat rituaalit ja uskonnolliset seremoniat.

Vaikka EU:n jäsenvaltioissa valtion ja uskonnon suhteet eroavat toisistaan, kaikkia malleja yhdistää kolme keskeistä periaatetta: uskonnonvapaus, uskonnollisten yhteisöjen itsemääräämisoikeus sekä uskonnollisten yhteisöjen ja yhteiskunnan välinen yhteistyö.¹² Monissa eurooppalaisissa yhteiskun-

nissa kristillisillä kirkkoilla on historiallisista ja sosiaalisista syistä erityisasema ja -oikeuksia. Suuren muslimiväestön integroiminen EU:iin kuitenkin muuttaisi asetelmaa ja veisi perusteita kirkkojen erityiskohtelulta. Tällä hetkellä noin 54,5 % eurooppalaisista on katolilaisia. Toiseksi suurin uskonnollinen ryhmä ovat protestantit, joita on noin 60 miljoonaa eli 13,3 %. Muslimeja EU-maissa on noin 15 miljoonaa eli noin 3 % väestöstä. Turkin EU-jäsenyys nostaisi islamin toiseksi suurimmaksi eurooppalaiseksi uskonnolliseksi ryhmäksi.¹³ Tämän seurauksena kirkkojen useassa eri eurooppalaisessa yhteiskunnassa nauttima erityisasema kyseenalaistuisi. Islamilaiset yhdyskunnat pyrkivät saamaan samat juridiset oikeudet kuin eurooppalaisilla kirkkoilla on olemassa.¹⁴ Voisi siis olettaa, että eurooppalaisten kirkkojen suhtautuminen mahdolliseen Turkin EU-jäsenyyteen olisi kriittinen ja että ne kokisivat yhteiskunnallisen asemansa uhatuksi.

TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO, METODIT JA TEOREETTINEN VIIITEKEHYS

Uskonnolliset organisaatiot pyrkivät vaikuttamaan toimintaympäristöönsä ja tuomaan esiin omia poliittisia näkökantojaan ja intressejään. EU:ssa vuoropuhelua käydään niin eri organisaatioiden kuin myös eri EU-instituutioiden välillä. Tässä artikkelissa keskityn uskonnollisten organisaatioiden ja poliittisten EU-instituutioiden väliseen suhteeseen. Tarkastelen erityisesti kristillisten kirkkojen ja EU:n välistä vuorovaikutusta Turkin EU-jäsenyyden osalta. Miten eurooppalaiset kirkot ovat reagoineet Turkin EU-jäsenyysneuvotteluihin? Lähestyn tätä tutkimuskysymystä seuraavien alakysymysten avulla: Millaisia virallisia ja epävirallisia kannanottoja EU:n jäsenvaltioiden kirkot ovat yhdessä tai erikseen antaneet? Miten kirkot suhtautuvat muslimienemmistöisen Turkin mahdolliseen EU-jäsenyyteen? Onko eri kirkkokuntien poliittisissa vaikutustavoissa eroja Turkin EU-jäsenyyskysymykseen liittyen?

Aineistona tässä artikkelissa ovat Euroopan kirkkojen konferenssin (EKK) kannanotot sekä yksittäisten jäsenkirkkojen viralliset ja epäviralliset kannanotot. Dokumenttiaineistoa on täydennetty haastatteluilta sekä Suomen evankelis-luterilaisen (ev.lut.) kirkon EU-neuvottelukunnan Turkin mah-

dollista EU-jäsenyyttä käsitellyn kokouksen havainnoinnilla.¹⁵ Tarkentavien haastatteluiden avulla olen pyrkinyt pääsemään EKK:n yhdenmukaisen virallisen kannanoton taakse ja saamaan tietoa kirkkokuntien mahdollisista näkemyseroista ja vaihtamiskanavista.¹⁶ Taustoittavana aineistona ovat EU-parlamentissa Turkin mahdollisesta EU-jäsenyydestä käydyt keskustelut vuosilta 1999–2003, päätöslauselmat sekä komission määräaikaiskertomukset Turkin edistymisestä EU:iin liittymisen valmisteluissa. Aineiston analyysimetodinä käytän laadullista sisällönanalyysia. Teoreettisena viitekehystenä on sekularisaatioteoria ja sen hypoteesi Euroopan maallistumisesta sekä instituutioiden erilaistumisesta johtuvasta uskonnon julkisen aseman heikkenemisestä.¹⁷

Avaintoimijoita tässä tutkimuksessa ovat eurooppalaiset kirkot, joita tarkastelen intressiryhminä.¹⁸ Vaikka pääkirkkokuntia kussakin EU-maassa on helpompi identifioida kuin poliittisia puolueita, kirkkojen ja uskontojen aseman analysointi Euroopan integraatiossa ja sen poliittisissa prosesseissa on haastavaa. Aiheesta on olemassa vain vähän tutkimusta. Esimerkiksi Timothy Byrnesin ja Peter Katzensteinin eurooppalaisten uskontojen asemaa EU:n integraatiossa käsittelevä teos ohittaa kansalliset protestanttiset kirkot kokonaan ja keskittyy pelkästään katolisen ja ortodoksisen kirkon sekä islamin asemaan eurooppalaisissa yhteiskunnissa.¹⁹

EUROOPAN KIRKKOJEN YHTEISET KANNANOTOT

Vaikka kirkot pitävät Turkin jäsenyysneuvottelujen aloittamista poliittisena päätöksenä eikä EU ole kysynyt kirkkoilta kannanottoja asiasta, ne ovat tiiviisti seuranneet keskustelua Turkin EU-jäsenyydestä koko neuvotteluprosessin ajan.²⁰ EKK:ssa, jonka varsinaiset jäsenkirkot edustavat protestanttisia ja ortodoksista traditiota, Turkin EU-jäsenyysasia on ollut jatkuvasti esillä.²¹ Järjestön The Church and Society (CSC) -komissio julkaisi oman keskusteludokumenttinsa Turkki-kysymyksestä vuonna 2004. Keskusteludokumentissa kirkot yhdessä korostavat, ettei turkkilaisten muslimienemmistöisyys tai uskonto saa muodostua esteeksi maan EU-jäsenyydelle. Keskusteludokumentin mukaan Turkki

kelpaa jäseneksi, jos se täyttää viralliset jäsenyydelle asetetut poliittiset ehdot.²²

Keskusteludokumentin pohjalta EKK julkaisi vielä samana vuonna edelleen voimassaolevan kirkkojen yhteisen kannanoton.²³ Kannanotossa nostetaan esiin kirkkojen asemaan joko EU:ssa tai Turkissa vaikuttavia asioita sekä niitä näkökulmia, joita kirkot toivoisivat EU:n painottavan jäsenyysneuvotteluissa. Epäsuorasti kirkot arvostelevat Turkia erityisesti lainsäädännön puutteiden, arvojen ja asenteiden osalta. Toisaalta ne kritisoivat myös EU:ta vauhtisokeudesta laajenemisen suhteen.

Kirkot korostavat kannanotossaan, että EU on valtioiden ja kansojen yhteisö, jossa tunnustetaan arvoja kuten oikeudenmukaisuus, rauha, solidaari-

-
- 5 Ks. myös Huntingtonin 1996. Tämän mukaan juuri kulttuurit ja uskonnot asettavat sivilisaatioiden välille rajoja ja altistavat ne konflikteille.
  - 6 Vuonna 2006 toteutetussa tutkimuksessa 56 % eurooppalaisista vastusti Turkin EU-jäsenyyttä ja 61 % kansalaisista piti jäsenyyden esteenä kulttuurisia eroja. Eurobarometri 2006.
  - 7 Ks. Ahtisaari 2010; Minkenbergen 2009; Norris & Inglehart 2004; Madley & Enyedi 2003.
  - 8 Philpott & Shah 2006, 51–63.
  - 9 The Treaty on the Functioning of the EU 2009.
  - 10 Euroopan ihmisoikeussopimus, artikla 9.
  - 11 Euroopan ihmisoikeussopimus, artikla 13 kohdistuu myös yhteisöihin: Jokaiselle on taattu kokoontumis- ja yhdistymisvapaus.
  - 12 Islam Euroopan unionissa 2010.
  - 13 Tarkkoja lukumääriä ei ole olemassa, koska muslimit eivät ole rekisteröityneet uskonnollisiksi yhteisöiksi.
  - 14 Kirkkojen etuoikeutettu asema johtuu historiallisista syistä sekä niiden kantamasta yhteiskunnalle tärkeästä sosiaalisesta vastuusta.
  - 15 Muistiinpanot EU-neuvottelukunnan kokouksesta 2010.
  - 16 Lena Kumlinin haastattelu 8.4.2010; Gunnar Grönblomin haastattelu 23.4.2010.
  - 17 Dobbelaere 2002.
  - 18 Vertaa poliittisten puolueiden, taloudellisten etujärjestöjen ja kansalaisjärjestöjen tutkimus. Ks. esimerkiksi Ryyänen 1999; Silvestri 2009; Martin 2009; Hagevi 2002; Nelsen et al. 2001; Werner 2000 sekä uskonnon vaikutus tutkimushanke lestadionismista 2010–2012.
  - 19 Byrnes & Katzenstein 2006; Tiilikainen 1998.
  - 20 Turkin EU-jäsenyys? 2004.
  - 21 Leena Kumlinin haastattelu; Gunnar Grönblomin haastattelu.
  - 22 The Relation of the European Union and Turkey from the Viewpoint of the Christian Churches 2004.
  - 23 Eloranta 2010.

suus, moninaisuus, suvaitsevaisuus, sovinnollisuus, sananvapaus ja toisten kunnioittaminen. Ne on myös julkisesti ilmaistu EU-dokumenteissa ja EU:n mainitaan myös edistävän näitä arvoja käytännön toimilla. Kirkot allekirjoittavat ja hyväksyvät nämä toimintaperiaatteet käytännössä ja tarkastelevat EU:ta näiden arvojen kautta. Uskonnollinen suvaitsevaisuus ja moninaisuus ovat nousseet esiin viime vuosina useaan otteeseen. Esimerkiksi käyvät niin kutsutut krusifiksikiistat Saksassa ja Italiassa sekä niin kutsutut huivikiistat Ranskassa ja Belgiassa. Erityisesti EU:n ihmisoikeustuomioistuimessa on käsitelty julkisissa paikoissa olevien niin kutsuttujen passiivisten uskonnollisten symbolien suhdetta yksilöiden negatiiviseen uskonnonvapauteen.²⁴

Uskonnonvapaus, niin negatiivinen kuin positiivinenkin, kuuluvat Euroopassa ihmisoikeuksiin ja yksilönoikeuksiin.²⁵ Turkissa sen sijaan uskonnonvapautta ei samassa merkityksessä tunneta. Turkissa uskonnonvapaus tarkoittaa lähinnä Turkin valtion oikeutta puuttua uskonnollisten organisaatioiden toimintaan. Uskonnollisten yhteisöjen toiminnan rajoittamisella Turkin hallitus pyrkii hillitsemään islamilaisia ääriryhmiä. Järjestelmä kuitenkin samalla estää ja hankaloittaa muiden uskonnollisten ryhmien toimintaa. Uskonnonvapauden toteutuminen Turkissa eurooppalaisessa muodossa heikentäisi maan hallituksen keinoja puuttua uskonnollisten yhteisöjen toimintaan. Demokratian täysimääräinen toteutuminen Turkissa antaisi tilaa maan sekulaaria linjaa ajavan eliitin mielipiteiden lisäksi muille, ehkä uskonnollisesti sävyttyneille mielipiteille ja liikkeille.

Vaikka Turkissa valtio ja uskonto on periaatteessa erotettu toisistaan, maassa on haastavaa toimia kristittyinä. Turkin sisäinen epätasapaino heijastuu uskonnollisten organisaatioiden toimintamahdollisuuksiin. Erityisesti kristilliset vähemmistöt näyttävät jatkuvasti kohtaavan lainsäädännöllisiä ongelmia liittyen rekisteröitymiseen, omistusoikeuksiin ja koulutukseen.²⁶ Ongelmat eivät ole pelkästään juridisia vaan myös asenteellisia. Kirkot kiinnittävät huomiota jo olemassa olevien Turkin valtion ja EU:n välillä hyväksytyjen sääntöjen noudattamiseen tai pikemminkin niiden noudattamatta jättämiseen.

EKK korostaa, että etnisten ja uskonnollisten yhteisöjen asema on keskeinen yhteiskunnan sisäisen tilanteen, pysyvyyden ja sosiaalisen koheesion indikaattori kaikissa EU:n jäsenmaissa ja sellaiseksi hakevien joukossa. Tämä viittaus tehdään yleisellä tasolla ja se on sovellettavissa kritiikiksi laajemminkin EU:ta, ei yksin Turkia kohtaan. EKK:n jäsenet kiinnittävät huomiota EU:n sisäiseen valmiuteen ottaa mukaan lisää jäsenvaltioita sosiaalisen koheesion näkökulmasta. Erityisesti maahanmuuttokysymysten ratkaiseminen nähdään EU:n tulevaisuuden kannalta keskeiseksi. Eurooppalaiset kirkot kantavat huolta siitä, että monen maahanmuuttajavähemmistöryhmän sosiaalinen, poliittinen ja kulttuurinen integroituminen eri EU-jäsenvaltioissa on jäänyt vaillinaiseksi. On osoittautunut, että puhdas materiaalien olojen kohentuminen ei ratkaise maahanmuuttajien kulttuurista ja sosiaalista sopeutumista.

Kirkot kiinnittävät kannanotossaan huomiota myös EU-kansalaisten mielipiteen huomioon ottamiseen. EU:n ei pitäisi ottaa ratkaisevaa askelta, ellei sillä ole eurooppalaisten kansojen tukea puolellaan. Ilman tätä tukea EU etääntyy kansasta entisestään, kannanotossa varoitetaan. Kirkot kannustavat EU:ta syvempään ja laajempaan keskusteluun eurooppalaisesta identiteetistä. Tässä keskustelussa keskeisiä ovat etniset, kulttuuriset ja uskonnolliset tekijät, joihin ihmisten väliset suhteet perustuvat. Identiteettikeskustelun menestyksellinen toteuttaminen vaatii koko kansalaisyhteiskunnan, kansalaisten ja Euroopan eri kansojen mukaan saamista. Euroopan kristilliset kirkot ovat valmiita osallistumaan tähän keskusteluun. Kirkot näkevät, että sovinnollisuus, rauha ja solidaarisuus kansakuntien ja kansojen välillä ovat maanosan tulevaisuuden kannalta keskeisiä. EU:n ja Turkin välisen suhteen syventyminen on prosessi, jossa kaikkien toimiminen yhdessä on tärkeää. Turkin EU-jäsenyydellä nähdään olevan potentiaalisesti hyviä ja positiivisia vaikutuksia uskontojen ja kulttuurien välisten suhteiden kehittymiselle niin Euroopassa kuin laajemminkin kristillisen ja muslimimaailman välillä. Kirkot osoittavat kannanotossaan olevansa kiinnostuneita ottamaan aktiivisesti osaa tähän määrittelemäänsä poliittiseen prosessiin.

Haastattelussa nousi esiin, että Turkin mahdollisen EU-jäsenyyden haaste uskontojen ja kirkkojen kannalta ilmenee siinä vaiheessa, kun ”avataan perusoikeuksia ja uskonnonvapautta koskeva luku”.²⁷ Muiksi jäsenyyden esteiksi tai hidasteiksi nähtiin Turkin taloudellinen tilanne, demografinen kehitys, rajanaapurit, ihmisoikeusproblematiikka ja siinä erityisesti naisten ja lasten oikeudet. EKK:n taustapaperissa tai kannanotossa ei suoranaisesti oteta kantaa Turkin mahdolliseen EU-jäsenyyteen sinänsä, vaan ennemminkin nostetaan esiin liittymisen mahdollisia myönteisiä ja kielteisiä seurauksia sekä kirkkoille tärkeitä kysymyksiä. Haastatteluissa kävi ilmi, että EKK:n kannanottoa on kritisoitu, koska se on ”varovainen ja aika kielteinen”.²⁸ Kuitenkin kannanotto on synteesi eri kirkkojen mielipiteistä ja antaa kuvan eri kirkkokuntien välillä olevasta mielipiteiden kirjosta. EKK:n lisäksi monet muut kirkkojen muodostamat kansalaisjärjestöt ovat julkaisseet Turkia koskevia dokumentteja.²⁹

EKK:n kannanottoa ei ole suoranaisesti suunnattu millekään poliittiselle taholle. Sillä toivotaan kuitenkin olevan vaikutusta poliittisiin neuvotteluihin. Kirkkojen asema suhteessa EU-instituutioihin näyttääkin olevan epäselvä. Tämä nousi esiin myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon EU-neuvottelukunnan kokouksessa. Pohdintaa herätti se, mille instanssille kirkon mahdollinen Turkki-kannanotto tulisi suunnata: oman hallituksen edustajille, komissiolle, parlamentille vai jollekin muulle taholle. Ratkaisuksi esitettiin lopulta, että mahdollisesta kannanotosta tehdään tiedote ja pyritään vaikuttamaan asiaan median välityksellä.

EUROOPAN KIRKKOKUNTIEN EPÄVIRALLINEN JA VIRALLINEN VAIKUTTAMINEN

Yhteistä EKK:n kantaa muodostettaessa on käyty lukuisia epävirallisia keskusteluja eri maiden ja kirkkokuntien edustajien kesken. Haastatteluissa nousi esiin kirkkokuntien välisiä eroja, jotka eivät ilmene EKK:n taustapaperista tai julkisesta kannanotosta. Epävirallisissa yhteyksissä erimielisyyttä esiintyy niin eri kirkkokuntien kuin samaa kirkkokuntaa edustavien eri kansallisten kirkkojen välillä. Yhteisen EKK:n kannanoton lisäksi vain harva kirk-

ko on yksittäisesti ottanut virallisesti kantaa Turkin EU-jäsenyyteen.

Epävirallisissa keskusteluissa Turkin EU-jäsenyys on noussut usein esiin muun muassa komissaarien bilateraalikokouksissa, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon arkkipiispan Brysselin vierailujen yhteydessä sekä kirkkohallituksen lakimiehen ja EU-virkamiesten välisissä epävirallisissa keskusteluissa. Näissä yhteyksissä ongelmaksi on noussut se, että virallisen kannanoton puuttuessa riippuu pitkälti henkilöiden omista preferensseistä, mitä kantaa he näissä keskusteluissa ajavat. Haastatteluissa nousi esiin, miten kirkot ovat saattaneet vaikuttaa niille tärkeisiin asioihin myös korkean tason virkamiestapaamisissa sekä keskusteluissa europarlamentaarikkojen (MEP, Member of the European Parliament) kanssa. Yhteisistä foorumeista huolimatta eri kirkkokunnat Euroopassa seuraavat Turkin ja EU:n välisten suhteiden kehittymistä omista lähtökohdistaan käsin. Seuraavaksi tarkastelen eri kirkkokuntien välisiä dialogisia eroja.

KATOLISEN KIRKON KRIITTISYYS

Suurin yksittäinen kirkkokunta Euroopassa on roomalaiskatolinen kirkko. Se on suurin uskonnollinen ryhmä 17 EU-maassa, joista kuudessa kansalaisista jopa yli 90 % kuuluu tähän kirkkokuntaan. Valtion virallisena uskontona se on Maltalla. Muslimit ovat nyt toiseksi suurin uskontokunta neljässä katolilaisemmistöisessä maassa eli Belgiassa, Espanjassa, Italiassa ja Ranskassa.

Katolinen kirkko hoitaa valtioiden välisiä suhteita diplomaattien välityksellä. Katolisen kirkon pääkeskus on Vatikaanivaltio, jossa Turkin liitty-

24 Ks. esim. Lautsi and Others versus Italy 2011.

25 Euroopan ihmisoikeussopimus, artikla 9.

26 The Relation of the European Union and Turkey from the Viewpoint of the Christian Churches 2004.

27 Leena Kumlinin haastattelu.

28 Leena Kumlinin haastattelu.

29 Esim. Christian Solidarity International, Human Rights Without Frontiers, Interfaith International ja Federation of Swiss Protestant Churches julkaisivat yhteisen kannanoton 22.9.2004. Katolisista suurin German Catholic Mission -järjestö on laatinut lehtisen, jossa käsitellään Turkin EU-jäsenyyden myönteisiä ja kielteisiä puolia.

Taulukko 1. EU-maat, joissa katolisuus on valtauskonto.³⁵

Maa	virallinen uskonto	väkiluku; 1 000	suurin uskontokunta	% väestöstä	toiseksi suurin uskontokunta	% väestöstä
Alankomaat	–	15 980	katolilaiset	31,0	protestantit 1)	21,0
Belgia	–	10 270	katolilaiset	80,9	muslimit	2,4
Espanja	–	40 130	katolilaiset	92,0	muslimit	0,5
Irlanti	–	3 820	katolilaiset	91,6	anglikaanit	2,2
Italia	–	57 890	katolilaiset	79,9	muslimit	1,2
Itävalta	–	8 070	katolilaiset	75,1	luterilaiset ym. protestantit	5,3
Latvia	–	2 358	katolilaiset	14,8	ev.lut.	14,6
Liettua	–	3 690	katolilaiset	72,1	ortodoksit	2,4
Luxemburg	–	440	katolilaiset	90,9	protestantit	1,1
Malta	katolilaisuus	384	katolilaiset	94,5	muut	5,5
Puola	–	38 650	katolilaiset	90,7	ortodoksit	1,4
Portugali	–	10 330	katolilaiset	92,2	protestantit	1,5
Ranska	–	59 080	katolilaiset	65,5	[sunni]muslimit	7,1
Slovakia	–	5 410	katolilaiset	60,4	Slovakian evankeliset	6,3
Slovenia	–	1 990	katolilaiset	82,9	ortodoksit	2,4
Tšekki	–	10 270	katolilaiset	39,0	protestantit 2)	4,0
Unkari	–	10 190	katolilaiset	60,1	protestantit	24,2
1) Hollannin reformoitu kirkko ja kalvinistit – 2) evankeliset ja hussilaiset						

minen EU:iin kuuluu Vatikaanin valtiosihteeristön alaan.³⁰ Euroopassa katolisten maiden välinen tärkein foorumi on Comission of the Bishop Conferences of the European Community (COMECE), jossa ovat edustettuina kaikki EU:iin kuuluvien maiden katolisten kirkkojen piispat. Näiden toimielinten asiakirjoista ei löydy kannanottoa Turkin mahdolliseen EU-jäsenyyteen. Nykyinen paavi Benedictus XVI kritisoi ennen paaviksi valintaansa Turkin EU-jäsenyyttä sanoen, että Euroopan juuret ovat kristinuskossa, Turkin islamissa ja että tämän johdosta Turkin liittyminen Euroopan Unioniin olisi antihistoriallista.³¹ Sittemmin paavi on tehnyt virallisen valtiovierailun Turkkiin ja ilmaissut kannattavansa Turkin EU-jäsenyyttä.³² Vierailuohjelmasta käy ilmi, että paavi on matkallaan tavannut PRM-komission puheenjohtajan ja muita Turkin valtion virkamiehiä.³³ Julkaistusta puheesta Turkin Vatikaanin suurlähettiläälle nousee esiin, että kes-

kusteluissa on sivuttu niitä haasteita, joita katolinen kirkko on uskonnonvapaudesta huolimatta kohdannut Turkissa.³⁴

Vaikuttaa siltä, että vaikka Turkin EU-jäsenyyttä ei katolisessa kirkossa julkisesti vastusteta, siihen suhtaudutaan kuitenkin kriittisesti. Haastatteluissa nousi esiin, että pinnan alla katolisessa kirkossa on yllättävän paljon kielteisyyttä Turkin mahdollista EU-jäsenyyttä kohtaan.³⁶

Ei aina sanota suoraan, mutta on varmaan pelko, kun Turkki on niin mielettömän iso maa. Voimakas muslimienemmistö, se jollain tavalla vaikuttaa tähän tasapainoon – katolisen kirkon haasteena – otaksutaan, jollain tavoin heijastuu arvokysymyksiin.³⁷

Kriittisyyden taustalla ovat erityisesti arvokysymykset. Katolinen kirkko ajoi EU:n perustuslakiuudistuksen yhteydessä voimakkaasti eurooppalaisten

Taulukko 2. EU-maat, joissa protestanttisuus on valtauskonto.³⁹

Maa	Virallinen uskonto	väkiluku; 1 000	Suurin uskontokunta	% väestöstä	toiseksi suurin uskontokunta	% väestöstä
Ruotsi	–	8 890	ev.lut.	86,5	muslimit	2,8
Saksa	–	82 400	evankeliset	35,6	katolilaiset	33,5
Suomi	–	5 190	ev.lut.	80,0	ortodoksit	1,1
Tanska	ev.lut.	5 360	ev.lut.	85,8	muslimit	2,2
Britannia	–	59 960	protestantit	43,6	katolilaiset	9,3

arvojen määrittelemistä kristillisiksi arvoiksi. Näin ei kuitenkaan käynyt. Haastatteluissa nousi myös esiin, miten katolinen kirkko enemmistökirkkona ei ole aina tottunut ottamaan muita uskontoja huomioon.³⁸ Turkin liittyminen EU:iin merkitsisi katolisen kirkon ja kristillisdemokraattien yhteisen poliittisen projektin loppua. Julkisesti näyttäisi kuitenkin siltä, että katolinen kirkko suhtautuu Turkin EU-jäsenyyteen passiivisen myönteisesti.

PROTESTANTTIEN PRAGMAATTISUUS

Protestanttiset kirkot ovat EU:ssa suhteellisen pieni ryhmä. Valtauskontona luterilaisuus on neljässä ja anglikaanisuus yhdessä jäsenvaltiossa. Näistä kahdessa, Ruotsissa ja Tanskassa, muslimit ovat toiseksi suurin uskontokunta. Tanskassa valtion virallinen uskonto on luterilaisuus, mutta muissa protestanttienemmistöisissä maissa ei ole valtiokirkkojärjestelmää. Kansallisen luonteen vuoksi protestanttisten kirkkojen asema on itsenäisempi verrattuna ekumeenisen patriarkan johtamaan ortodoksiseen kirkkoon tai paavin johtamaan katoliseen kirkkoon. Protestanttien kirkkojen kansallinen asema eroaa toisistaan merkittävästi eri maissa.

Valtionkirkkona Tanskan evankelis-luterilainen kirkko ei ole antanut omia valtion kannasta erillisiä lausuntoja.⁴⁰ Protestanttisuuteen on sisäänrakennettu kahden regimentin oppi, jonka mukaisesti kansalliset kirkot tukevat omaa kansallisvaltiota. Sen sijaan niissä valtioissa, missä valtio ja kirkko on erotettu toisistaan, myös luterilaiset kirkot antavat herkemmin itsenäisiä kannanottoja. Suomen ja Ruotsin evankelis-luterilaisten kirkkojen kantoja Turkin EU-jäsenyyteen haastateltavat kuvasivat pragmaattisiksi ja myönteisiksi. Haastatteluissa nousi myös esiin,

että komission, Suomen hallituksen sekä arkkipiispana keväällä 2010 toimineen Jukka Paarman kanta oli yhtenevä, että ”Turkin jäsenyyttä ei voi peruuttaa sillä perusteella, että se on muslimimaa”. Ruotsin kirkko on haastateltavan mukaan suhtautunut Turkin jäsenyyteen ”varovaisen myönteisesti”.⁴¹ Ruotsin kirkon www-sivuilla todetaan, että ihmisoikeudet sekä kulttuurien ja uskontojen välinen dialogi kristillisestä näkökulmasta toteutuvat paremmin, jos Turkki on EU:ssa. Ajatusta perustellaan sillä, että Turkissa olevien kristillisten vähemmistöjen asema on parantunut maan EU-jäsenyysneuvottelujen myötä.⁴²

Suomen evankelis-luterilainen kirkko pitää Turkin EU-jäsenyyttä tärkeänä ja suhtautuu siihen myönteisesti.⁴³ Vaikka Turkin mahdollinen EU-jäsenyys ei ole ollut esillä kirkon päättävissä elimissä kirkolliskokouksessa tai kirkkohallituksen täysistunnossa, kirkon virallisilla www-sivuilla toivotaan Turkin olevan vielä joskus EU:n jäsen.⁴⁴ Virallisesti

30 Koho 2010.

31 Dixon 2008; *Figaro* 13.8.2004; *Guardian* 10.12.2010.

32 *Helsingin Sanomat* 28.11.2006.

33 Apostolic Journey of His Holiness Benedict XVI to Turkey 2006.

34 Address to the Ambassador of Turkey to the Holy See 2007.

35 Eurooppa-tiedotus 2010.

36 Leena Kumlinin haastattelu.

37 Leena Kumlinin haastattelu.

38 Gunnar Grönblomin haastattelu.

39 Eurooppa-tiedotus 21.4.2010; Tanskan evankelis-luterilainen kirkko 2010.

40 Gunnar Grönblomin haastattelu.

41 Leena Kumlinin haastattelu.

42 EU:s utvidning och Turkets medlemskap 2010.

43 Leena Kumlinin haastattelu; Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2010.

44 Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2010.

Taulukko 3. EU-maat, joissa ortodoksisuus on valtauskonto.⁵³

Maa	Virallinen uskonto	väkiluku; 1 000	suurin uskontokunta	% väestöstä	toiseksi suurin uskontokunta	% väestöstä
Kreikka	ortodoksisuus	10 870	ortodoksit	92,1	muslimit	3,3
Kypros	–	870	ortodoksit	72,4	[sunni]muslimit	23
Viro	–	1 363	ortodoksit	20,3	ev.lut.	13,7
Bulgaria	–	7950	ortodoksit	71,6	[sunni]muslimit	11,8
Romania	–	22 410	ortodoksit	86,8	katolilaiset	5,1

Turkin EU-jäsenyys on ollut kaksi kertaa esillä kirkon EU-neuvottelukunnassa, jonka puheenjohtajana toimii arkkipiispa.⁴⁵ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen valtion läheinen suhde nousi esiin EU-nouvettolekkunnan kokouksessa. Ulkoministeriön edustaja kannatti sitä, että evankelis-luterilainen kirkko ottaisi myönteisen julkisen kannanoton, jotta se tulisi kansalaisten tietoon. Kirkon positiivisella kannalla hän näki olevan suotuisia vaikutuksia myös kansalaisten mielipiteelle.⁴⁶ Kirkon mielipiteellä nähtiin olevan merkitystä myös valtiolle.⁴⁷ Mielipidevaikuttajana ja keskusteluna-vaajana kirkko on sekä suhteessa kansaan että valtion parapoliittinen toimija, jonka on mahdollista käsitellä ja nostaa esiin arkaluontoisiksi asioita. Suomen evankelis-luterilainen kirkko onkin ollut melko aktiivinen Turkin EU-jäsenyyskysymyksessä ja vähemmistöjen oikeuksien ajamisessa, joskin se on melko pieni toimija.⁴⁸

Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle Turkin EU-jäsenyys on tärkeä kolmesta eri syystä. Ensimmäinen syy on johdonmukaisuus ja oikeudenmukaisuuden periaate. Suomi ja monet muut maat ovat suhtautuneet EU:n laajentumiseen ja jäsenyysneuvotteluihin myönteisesti. Tästä ei voida tehdä poikkeusta yhden maan osalta. Toiseksi Turkin EU-jäsenyys nähdään tärkeäksi ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien kannalta. EU-parlamentaarikkojen tavoin myös kirkko pelkää, että Turkki kääntyy pois Euroopasta, ellei siitä tule EU:n jäsentä. Jäsenyyden myötä Turkki saataisiin EU-lainsäädännön piiriin ja näin uskonnollisille yhteisöille ja yksilöille taatisiin Turkissa paremmat toimintamahdollisuudet.

Jäsenyysprosessi on jo nyt saanut aikaan myönteistä kehitystä ihmisoikeuskysymyksissä. Kolmanneksi kirkkojen toimintaa ohjaa vahvasti solidaarisuuden periaate. Solidaarisuutta koetaan etenkin niitä vähemmistöissä eläviä kirkkoja kohtaan, joilla on ongelmia Turkissa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko pitää käynnissä olevaa prosessia tärkeänä.

Baltian luterilaiset sisarkirkot eivät ole ottaneet julkisesti kantaa Turkin EU-jäsenyyteen.⁴⁹ Haastattelussa sivuttiin näitä ortodoksikirkon ja katolisen kirkon varjossa eläviä pieniä luterilaisia kirkkoja. Latvian kirkko, jota haastateltava kuvaili melko konservatiiviseksi, ei ollut vastustanut Turkin EU-jäsenyyttä, joskaan ei myöskään aktiivisesti ajanut asiaa.⁵⁰ Suhtautuminen näyttää siis olevan passiivisen myönteinen. Myöskään Iso-Britanniassa toimiva anglikaanikirkko ei ole ottanut asiaan virallista kantaa. Haastateltava totesi, että taustakeskusteluissa hänelle on tullut sellainen käsitys, että suhtautuminen olisi ”suhteellisen positiivinen ja myönteinen”.⁵¹ Selkeästi kielteisen kannan Turkin EU-jäsenyyteen on ottanut Saksan evankelinen kirkko, jonka kielteinen suhtautuminen oli tullut toiselle haasteltavalle yllätyksenä. Saksan kirkon voimakas kielteinen kanta noudattelee Saksan poliittisen eliitin ja liittokansleri Angela Merkelin johdolla vallassa olevien kristillisdemokraattien kantaa. Toinen haastateltavista sen sijaan oli saanut Saksan protestanttisen kirkon edustajalta sellaisen käsityksen, että tämän henkilökohtainen suhtautuminen oli positiivinen, mutta ”kentällä” oltaisiin kriittisempiä.⁵² Eri protestanttisten kirkkojen näkemykset näyttävät vahvasti heijastavan kansallista politiikkaa. Saksan evankeli-

nen kirkko seuraa Saksan valtion kriittistä kantaa ja torjuu Turkin EU-jäsenyyden. Suomen evankelis-luterilainen kirkko sen sijaan suhtautuu asiaan myönteisesti Suomen valtion kannanottojen tapaan.

ORTODOKSISEN KIRKON MISSIO TURKISSA

Ortodokseja on Euroopassa katolisiin ja protestantteihin verrattuna melko vähän. Turkin naapurimaassa Kreikassa ortodoksisuus on kuitenkin valtion virallinen uskonto ja yli 90 % väestöstä kuuluu tähän kirkkokuntaan. Kreikan ortodoksisen kirkon johtaja suhtautuu Turkin mahdolliseen EU-jäsenyyteen myönteisesti.

Ortodoksikirkko on mukana EKK:n yhteisessä kannanotossa. Lisäksi se on ottanut yksinkin voimakkaasti kantaa Turkin EU-jäsenyyden puolesta eri yhteyksissä. Turkin EU-jäsenyys on ortodoksille kirkolle tärkeä useasta eri syystä. Ensimmäinen syy juontaa juurensa historiasta: Turkin alueella Konstantinopolissa eli nykyisessä Istanbulissa sijaitsee ortodoksisen kirkon keskuspaikka. Toinen syy aktiivisuuteen on ortodoksikirkon asema Turkissa. Vähemmistökirkkona se kohtaa jatkuvasti ongelmia ja Turkin valtion ja ortodoksikirkon välillä on käyty useita eri oikeusprosesseja.⁵⁴ Ekumeeninen patriarkka on niin kutsuttujen ei-toivottujen henkilöiden listalla Turkissa.⁵⁵ Ortodoksikirkon omaisuutta on takavarikoitu ja sen toimintaa rajoitettu. Kolmantena perusteena positiiviselle kannalleen ortodoksinen kirkko esittää, että sen on parempi olla eurooppalaisen Turkin kuin toisenlaisen Turkin naapurina.⁵⁶

EU-parlamentissa käydyistä keskusteluista ilmenee, että ekumeenisen patriarkan asialistalla olevat kysymykset ovat hyvin EU-poliitikkojen tiedossa. EU:n virallisissa asiakirjoissa on useita viittauksia ortodoksikirkon ongelmiin.⁵⁷ Haastatteluiden perusteella voi myös todeta, että ekumeeninen patriarkaatti on saanut viestinsä esiin tapaamisissa EU-toimijoiden kanssa. Patriarkan ahkeruus johtuu pitkälti siitä, että Turkin uskotaan kääntyvän muiden islaminuskoisten valtioiden liittolaiseksi, jos siitä ei tule EU:n jäsenvaltiota. Tämä merkitsisi ortodoksikirkolle entistä tukalampia aikoja Turkissa. Ortodoksinen kirkko osallistuu kirkkojen yhteisiin

kannanottoihin sekä lobbaa aktiivisesti EU:n eri tasoilla Turkin EU-jäsenyyden puolesta. Sen suhtautumista Turkin mahdolliseen EU-jäsenyyteen voidaan siten pitää aktiivisen myönteisenä.

KRISTILLISET KIRKOT VERSUS ISLAM – VAI USKONNOT VERSUS SEKULAARI EU-POLITIIKKA?

Uskonnolliset organisaatiot pyrkivät osallistumaan ja vaikuttamaan poliittisiin ratkaisuihin.⁵⁸ Tämä toimijuus ja vaikuttaminen on moninaista ja riippuu pitkälti uskontokuntien omista lähtökodista sekä niille luontevista toimintatavoista. Katolinen kirkko vaikuttaa valtioiden välisellä diplomatiolla, ortodoksit pyrkivät suoraan vaikuttamiseen EU-instituutioissa sekä yhteisillä kirkollisilla foorumeilla, protestantit luottavat ennen kaikkea julkisiin kannanottoihin. Tämä vaikuttamisen kirjo ja hajanaisuus ovat osittain seurausta siitä, että EU:lta puuttuu luonteva areena, jolla eri uskonnot voisivat käydä sen kanssa yhteistä vuoropuhelua, ottaa kantaa niille tärkeisiin kysymyksiin ja luoda yhteisiä käytäntöjä. Vaikka uskonnollisilla yhteisöillä ei ole suoranaista poliittista valtaa, ne vaikuttavat ja ovat läsnä eurooppalaisten yhteiskuntien eri tasoilla.⁵⁹

45 Kokoontumisista toinen pidettiin 14.4.2010. Haastattelusta kävi ilmi, että teema on ollut esillä myös toisessa kokoontumisessa.

46 Suomalaisista 71 % vastusti Turkin EU-jäsenyyttä vuonna 2010. Kansallinen Eurobarometri 2010.

47 Muistiinpanot EU-neuvottelukunnan kokous 2010.

48 Esimerkiksi luterilainen arkkipiispa Paarma ja ortodoksinen arkkipiispa Leo ovat antaneet julkisuuteen yhteisen kannanoton Turkissa sijaitsevan Gabrielin luostarin puolesta. Paarma & Leo 2008.

49 Eestin evankelis-luterilainen kirkko 2010; Latvian evankelis-luterilainen kirkko 2010; Liettuan evankelis-luterilainen kirkko 2010.

50 Gunnar Grönblomin haastattelu.

51 Leena Kumlinin haastattelu.

52 Gunnar Grönblomin haastattelu.

53 Eurooppa-tiedotus 2010.

54 Kumlin 2010.

55 Parlamenttikeskustelu Turkin tilanne 11.4.2000.

56 Arkkipiispat vierailivat Athoksella Jumalanäidin puutarhassa 2006.

57 Ks. esim. Turkin edistymisen liittymisvalmisteluissa 2004; Turkin liittymisvalmistelujen edistyminen 2006.

58 Weber 1980.

59 Silvesteri 2009; Haynes 2007; Byrnes & Katzenstein 2006; Davie 2000.

Uskonnolliset organisaatiot voivat myös olla poliittisia toimijoita ja vaikuttajia esimerkiksi silloin, kun lainsäädäntö vaikuttaa niiden toimintaympäristöön ja keskinäisiin suhteisiin.⁶⁰ Niiden poliittisuus on siis potentiaalista, parapoliittista.

EU:n integraatioprosessi luo uskonnollisille yhteisöille mahdollisuuksia vaikuttaa Euroopan rakentamiseen ja niiden omien ideologioiden ja tavoitteiden turvaamiseen.⁶¹ Nämä vaikuttamiskanavat ovat moninaiset. Turkin EU-jäsenyyden kohdalla vaikuttaa siltä, että tehokkain tapa on suora vaikuttaminen poliittisiin virkamiehiin ja parlamentaarikkoihin eli lobbaaminen. Ortodoksisen kirkon ekumeenisen patriarkan aktiivinen toiminta on saanut aikaan sen, että ortodoksisen kirkkokunnan intressit on integroitu poliittisiin dokumentteihin melko yksityiskohtaisesti. EU onkin ottanut tämän johdosta välillä voimakkaasti kantaa uskonnollisten yhteisöjen asemaan Turkissa.

Parlamentaarikkojen lausumissa esiintyy ristiiriitaisia näkemyksiä uskonnon merkityksestä Turkin EU-jäsenyydelle ja jopa puutteellisia tietoja. Toisaalta Turkin nähdään eroavan Euroopan valtioista uskontonsa vuoksi, toisaalta turkkilaisten uskonnollisuutta pidetään eurooppalaisena, koska muun muassa Saksassa, Ranskassa ja Iso-Britanniassa on jo olemassa merkittävät muslimivähemmistöt.⁶² Parlamentaarikosta riippuen EU nähdään joko kristittyinä, maallistuneena ja/tai moniuskontoisena maanosana. Kysymyksiä herättävät ennen kaikkea ne puheenvuorot, joissa argumentoidaan kristillisen Euroopan vastustavan Turkin EU-jäsenyyttä. Näin väittäessään poliittiset toimijat altistavat itse sivilisaatiot, kulttuurit ja uskonnot keskenään törmäyskurssille.

Kirkot eivät vastusta Turkin EU-jäsenyyttä, vaikka näkemyksissä on painotuseroja.⁶³ Niin katolinen kuin ortodoksinen kirkko sekä protestanttisten kirkkojen pääsuunnat suhtautuvat EU:n laajenemiseen myönteisesti.⁶⁴ Tämä näyttää koskevan myös Turkin EU-jäsenyyttä. Toiset kirkkokunnat suhtautuvat asiaan aktiivisemmin toiset passiivisemmin. EU:n ylätason päätöksentekijät eivät aina tunne uskonnollisen kentän nyansseja ja valtavirtaa, vaan ovat alttiita yksittäisten henkilöiden esittämille mielipiteille. Julkiset viralliset kannanotot selkeyt-

täisivät käsitystä kirkkojen näkemyksistä ja asemasta EU:ssa. Epävirallisten vaikuttamiskanavien haasteena on, että yksittäisten henkilöiden mielipiteet riippuvat aina kunkin henkilön omista intresseistä. Tuolloin uskontoa on helppo käyttää mielivaltaisesti hyväksi poliittisen vaikuttamisen ja vallankäytön välineenä. Kirkkojen oma selkeä ja perusteltu kannanotto veisi pohjan spekuloinneilta ja väärinkäytöksiltä. EKK:n kannanotto on vahvasti poliittinen ja erityisesti uskontopoliittinen. Sen tavoitteena on turvata kirkkojen omat toimintaedellytykset ja suunnata EU:n huomiota kirkkojen kannalta relevantteihin kysymyksiin.

Turkin liittyminen EU:iin nähdään sekä kirkoissa että parlamenttikeskusteluissa positiivisena myös siitä syystä, että näin estetään Turkkia ajautumasta fundamentalismiin. Parlamenttikeskusteluissa ei kuitenkaan ole käsitelty sitä, mitä uskonnonvapaus merkitsee islamilaisessa maassa ihmisoikeuslainsäädännön näkökulmasta. Länsimaiset käsitteet, sekularismi ja uskonnonvapaus, ovat kulttuurisidonnaisia eikä niillä ole täsmällisiä synonyymejä eri yhteiskunnissa. Esimerkiksi Turkissa sekularismi tarkoittaa valtion suojausta uskonnoilta, mutta samalla valtion oikeutta tunkeutua uskonnollisten yhteisöjen elämään lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan avulla.⁶⁵

Osassa parlamenttipuheenvuoroissa korostettiin, ettei uskonto voi olla jäsenyyssperuste EU:n kaltaisessa maallisessa yhteisössä. Uskonto pyritään siis sulkemaan pois julkisesta keskustelusta. Monikulttuurisessa ja -uskontoisessa todellisuudessa tämä ei kuitenkaan onnistu. Tutkimustulosten mukaan kysymys uskonnosta nousi epävirallisissa yhteyksissä jatkuvasti esiin.⁶⁶ Yhdeksi Turkin mahdollisen EU-jäsenyyden vahvuudeksi nähtiin sen mahdollisuudet toimia siltana kristityn ja islamilaisen maailman välillä. Parlamentaarikkojen puheissa esiintyi myös islamilaisen fundamentalismin pelkoa. Islamilainen fundamentalismi ei kuitenkaan ole hyökännyt Euroopassa eikä muissaakaan länsimaissa kristinuskoa tai muita uskontoja vastaan, vaan sen kohteena on ollut sekulaari suvaitsemattomuus, negatiivinen uskonnonvapaus, jossa toisen pyhää ja arvoja ei kunnioiteta. Tietoisuutta toisten kulttuurien ja uskontojen arvoista ja pyhästä

voidaan käyttää sekä rakentavasti että vahingoittavasti. Muodollisesti sekulaarin Turkin valtion mutta vahvasti islamilaisten turkkilaisten ja muodollisesti kristityn Euroopan mutta vahvasti maallistuneiden eurooppalaisten välinen jännite on havaittavissa liittymisprosessissa. Kristinuskon vastavoimana syntyneestä ateismista nouseva sekulaari yhteiskuntaideologia joutuu tässä prosessissa asemoitumaan uudelleen kohdatessaan kristinuskon sijaan paljon tiukemmin yhteiskunnallista toimintaa kontrolloivan islamilaisen ajattelumallin. Uutta tai ongelmallista ei ole niinkään eri uskontojen kaikilla tasoilla jo tapahtuva vuoropuhelu,⁶⁷ vaan haasteena on sillan rakentaminen maallistuneen Euroopan ja islamilaisen maailman välillä. Jos poliittinen järjestelmä ei salli uskonnollisten ja maallisten organisaatioiden välille luontevia keskustelufoorumeita, altistuu uskonto yksilöiden tulkinnoille, ennako-oletuksille ja politikoinnille.

Kirkot ovat Euroopan uskontojen asiantuntijoita. Ne toimivat tiiviisti yhteistyössä muiden uskontojen kanssa niin paikallisella, kansallisella kuin globaalilla tasolla. Niillä on tietoa, niin kulttuurista kuin sosiaalista pääomaa, jonka avulla on mahdollista estää kulttuurisia yhteentörmäyksiä. Kirkot ovat EU-tasolla lisäksi merkittäviä kansalaisyhteiskunnan toimijoita, joilla on laaja kontaktipinta EU-kansalaisiin. Miten Eurooppa on siis valmis aidosti kohtaamaan moniuskontoisuuden ja siihen läheisesti sidoksissa olevat vähemmistöjen oikeudet ja monikulttuurisuuden?

Eurooppa on pitkään kolonialisoinut muita maanosia ja kulttuureja.⁶⁸ Nyt tilanne on toisen-suuntainen. EU-jäsenvaltioiden on itse tehtävä kompromisseja. Vaikka Turkin mahdollinen EU-jäsenyys nähdään poliittisena ja taloudellisena päätöksenä, sillä on kauaskantoisia seurauksia EU:n kulttuuriselle kehitykselle ja tasapainolle. Turkin EU-jäsenyys lisäisi Euroopan kulttuurista ja uskonnollista monimuotoisuutta entisestään. Mahdollisesti se myös nostaisi uskonnot takaisin politiikkaan, koska islamilainen ja katolilainen yhteiskuntakäsitys, joissa kummassakaan mallissa maallista ja hengellistä valtaa ei selkeästi ole erotettu toisistaan, joutuisivat kilpailemaan keskenään. Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että Turkin

mahdollinen EU-jäsenyys herättää eniten kritiikkiä katolisen kirkon piirissä. Sen ajatus EU:sta kristillisenä projektina vaikeutuu, jos yhteisöön liittyy laaja muslimikansalaisten ryhmä.

EU:n johto tapaa säännöllisesti uskonnollisia johtajia ja on sitoutunut vuoropuheluun niiden kanssa. Osa EU-parlamentin jäsenistä pitää uskontoa kuitenkin täysin irrelevanttina kysymyksenä. Aidon suvaitsevaisuuden ja kulttuurien välisen vuoropuhelun näkökulmasta uskonto ei ole merkityksetön. EU:n arvot, joihin ihmisoikeudet vahvasti kuuluvat,⁶⁹ jopa edellyttävät EU:n ja eri uskonnollisten yhteisöjen keskinäistä ja sisäistä keskustelua. Vaikka uskonto EU:ssa on sivuutettu poliittisissa päätöksentekoprosesseissa, uskontoja ja uskonnollisia organisaatioita koskevat kysymykset nousevat julkisuuteen yksilöiden ja vähemmistöryhmien oikeuksien ja vapauksien kautta. Yhteisön ja yksilön välinen suhde vaikuttaakin kiinteämmältä kuin mihin uskonnot poissulkevassa sekulaarissa ajattelussa on totuttu. Ylikansallisten poliittisten instituutioiden ja ylikansallisten kirkollisten instituutioiden välisen vuorovaikutuksen lisäksi eri kirkkokunnat ja kansalliset kirkot vaikuttavat EU-politiikkaan omista motiiveista käsin ja omin toimintakeinoin.

---

60 Vrt. Casanova 1994.

61 Santer 1998; Philpott & Shah 2006, 52.

62 Lisäksi Euroopassa Kosovon ja Albanian väestö on pääosin muslimeja.

63 Saksan kirkotkin ovat mukana EKK:n kannanotossa.

64 Minkenbergen 2009.

65 Olgun 2005.

66 Leena Kumlinin haastattelu.; Gunnar Grönblomin haastattelu.

67 Ekumenia; Charta Oecumenica 2001.

68 Mikkeli 1999.

69 Kuten jokaisen oikeus harjoittaa omaa uskontoa ja uskonnonvapaus.

LÄHTEET

Internetlähteet

ADDRESS TO THE AMBASSADOR OF TURKEY TO THE HOLY SEE

2007 http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2010/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20100107_ambassador-turkey_en.html (30.4.2010).

APOSTOLIC JOURNEY OF HIS HOLINESS BENEDICT XVI TO TURKEY

2006 http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061128_pres-religious-affairs_en.html (30.4.2010).

ARKKIPIISPAT VIERAILIVAT ATHOKSELLA JUMALANÄIDIN PUUTARHASSA

2006 <http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/ED45EFB7E355E451C22571FC00383F36?OpenDocument&lang=FI> (30.4.2010).

CSC BRIEFING ON EU ENLARGEMENT

2009 The Conference of European Churches (CEC). http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/Europe_Updates/EuropeUpdate26Briefing.pdf (21.8.2011).

EESTIN EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO

2010 <http://www.eelk.ee> (2.3.2010).

EUROBAROMETRI 2006

2006 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_fi_nat.pdf (11.2.2010).

EUROBAROMETRI 74

2010 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_fi_nat.pdf (31.8.2011).

EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUS

1999 <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063> (9.5.2010).

EU:S UTVIDNING OCH TURKETS MEDLEMSKAP

2010 Svenska Kyrkan. <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?di=277195> (11.2.2010).

LATVIAN EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO

2010 <http://www.lelb.lv/lv> (2.3.2010).

LAUTSI AND OTHERS VERSUS ITALY

- http://www.echr.coe.int/echr/resources/hudoc/lautsi_and_others_v_italy.pdf. (21.8.2011).

LESTADIONISMI

- Lestadionismi: poliittinen teologia ja kansalaisuskon-

to maallistuvassa Suomessa (2010–2012).

http://www.ulapland.fi/Suomeksi/Yksikot/Yhteiskuntatieteiden_tiedekunta/Tutkimus/LAPPE-An_hanketoiminta/Tutkimushankkeet/Lestadionismi_maallistuvassa_Suomessa.iw3 (20.8.2011).

LIETTUAN EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO

2010 <http://www.liueteronai.lt> (2.3.2010).

PAARMA, JUKKA & LEO

2008 Kirje Turkin suurlähettiläälle. [http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/C2C5AB96CB7E03E7C2257528003FCEEE/\\$file/TurkeyMorGabriel23122008%20%282%29.pdf](http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/C2C5AB96CB7E03E7C2257528003FCEEE/$file/TurkeyMorGabriel23122008%20%282%29.pdf) (22.8.2011).

ISLAM EUROOPAN UNIONISSA: TULEVAISUUDEN HAASTEET

2010 Directorate-General for Internal Policies, Policy Department B, Structural and Cohesion Policies. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/668/668402/668402fi.pdf (30.3.2010).

RUOTSIN EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO

2010 <http://www.svenskakyrkan.se> (2.3.2010).

SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO

2010 <http://evl.fi> (2.3.2010).

TANSKAN EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO

2010 <http://www.folkekirken.dk> (2.3.2010).

THE RELATIONSHIP OF THE EU TO TURKEY

2004 Public statement. http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/European_Integration/RelationshipofEUtoTurkey.pdf (21.8.2011).

THE RELATION OF THE EUROPEAN UNION AND TURKEY FROM THE VIEWPOINT OF THE CHRISTIAN CHURCHES

2004 http://www.orthodox-christian-comment.co.uk/europe_&_its_future-relation_of_the_european_union_and_turkey.1.htm (21.8.2011).

TREATY ON THE FUNCTIONING OF THE EU

2009 http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm (30.4.2010).

TURKIN EDISTYMINEN LIITTYMISVALMISTELUISSA

2004 Euroopan parlamentin päätöslauselma komission määräaikaikertomuksesta vuodelta 2003 Turkin edistymisestä liittymisvalmisteluissa.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2004-0274+0+DOC+XML+V0//FI> (21.8.2011).

TURKIN EU-JÄSENYYS? KIRKOT SEURAAVAT
USKONNONVAPAUDEN JA IHMISOIKEUKSIEN
TOTEUTUMISTA TURKISSA

2004 <http://www.evl.fi/eu/TurkinEUjasenyy.doc>
(30.4.2010).

TURKIN LIITTYMISVALMISTELUJEN EDISTYMINEN

2006 Euroopan parlamentin päätöslauselma Turkin liittymisvalmistelujen edistymisestä (2006/2118(INI)).
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0381+0+DOC+XML+V0//FI> (21.8.2011).

TURKKI KOHTI EUROOPAN UNIONIA

2005 <http://www.euarjessa.fi/public/default.aspx?contentid=95400&nodeid=37847&contentlan=1&culture=fi-FI> (21.8.2011).

Parlamenttikeskustelut 1999–2003

TURKIN JA EUROOPAN UNIONIN SUHTEIDEN

TILA 6.10.1999

1999 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+19991006+ITEM-001+DOC+XML+V0//FI&language=FI> (2.3.2010).

TURKKI 1.12.1999

1999 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+19991201+ITEM-010+DOC+XML+V0//FI&language=FI> (2.3.2010).

TURKIN TILANNE 11.4.2000

2000 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20000411+ITEM-009+DOC+XML+V0//FI> (2.3.2010).

TURKKI (JATKOA) 14.11.2000

2000 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20001114+ITEM-003+DOC+XML+V0//FI&language=FI>. (2.3.2010).

TURKIN TALOUDELLINEN JA YHTEISKUNNALLINEN
KEHITYS 5.9.2000

2000 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20000905+ITEM-012+DOC+XML+V0//FI&language=FI>. (2.3.2010).

TURKIN LIITTYMINEN 14.2.2001

2001 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20010214+ITEM-002+DOC+XML+V0//FI> (2.3.2010).

TURKIN HAKEMUS LIITTYÄ EUROOPAN UNIONIIN
4.6.2003

2003 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20030604+ITEM-004+DOC+XML+V0//FI&language=FI>. (2.3.2010).

Painamattomat lähteet

Leena Kumlinin taustamuistio kirkkohallituksen EU-neuvottelukunnan kokoukseen 14.4.2010: Turkin EU-jäsenyy ja kirkkojen asema Turkissa. (tekijän hallussa)
Muistiinpanot Suomen evankelis-luterilaisen kirkon EU-neuvottelukunnan kokouksesta 19.4.2010 (tekijän hallussa).

Haastattelut

Kumlin Lena, Kirkon EU-lakimies, Kirkkohallitus. 8.4.2010.
Grönbloom Gunnar, Suomen kirkon edustaja EKK kokouksissa. 23.4.2010

Sähköpostit

Eloranta Elina, yksityinen sähköpostiviesti 28.3.2010.
Eurooppa-tiedotus. 2010. *Uskonnot EU:ssa*. Sähköposti. 21.4.2010.
Koho Kaarina, yksityinen sähköpostiviesti 14.4.2010.

Lehtiaineisto

LE FIGARO
13.8.2004 ”Cardinal Ratzinger: Identifier la Turquie à l’Europe serait une erreur”.
HELSINGIN SANOMAT
28.11.2006 Erdogan: Paavi tukee Turkin EU-jäsenyyttä. <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Erdogan+Paavi+tukee+Turkin+EU-j%C3%A4senyytt%C3%A4/1135223286906>. (21.8.2011).

THE GUARDIAN

10.12.2010 WikiLeaks Cables: Pope Wanted Muslim Turkey Kept Out of EU. <http://www.guardian.co.uk/world/2010/dec/10/wikileaks-pope-turkey-eu-muslim> (25.8.2011).

KIRJALLISUUS

AHTISAARI, MARTTI

2010 ”Euroopan unionin valtiot ja kirkot rauhantekijöinä”. *Teologinen Aikakauskirja* 115, 249–253.

- BYRNES, TIMOTHY & KATZENSTEIN, PETER
2006 *Religion in an Expanding Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CASANOVA, JOSE
1994 *Public Religions in the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.
- CHARTA OECUMENICA
2001 Suomen ekumeeninen neuvosto. Charta Oecumenica suomeksi. http://www.ekumenia.fi/sen_toimii/opillinen_vuorovaikutus/asiakirjoja_-_documents/charta_oecumenica/charta_oecumenica_suomeksi (21.8.2011).
- DAVIE, GRACE
2000 *Religion in Modern Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- DIXON, JEFFREY C.
2008 "A Clash of Civilizations?" *British Journal of Sociology* 59, 681–708.
- DOBBELAERE, KAREL
2002 *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Bruxelles: Peter Lang.
- EUROBAROMETRI
2006 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.pdf (30.4.2010).
- HAGEVI, MAGNUS
2002 "Religiosity and Swedish Opinion on the European Union". *Journal for the Scientific Study of Religion* 41, 759–769.
- HAYNES, JEFF
2007 *Introduction to International Relations and Religion*. Harlow: Pearson.
- HUNTINGTON, SAMUEL
1996 *The Clash of Civilizations?* New York: Council on Foreign Relations: Foreign affairs.
- MADLEY, JOHN & ENYEDI, ZSOLT (ED.)
2003 *Church and State in Contemporary Europe: The Chimeras of Neutrality*. London: Frank Cass.
- MARTIN, STEVEN
2009 "Religious Lobbies in the European Union: From Dominant Church to Faith-Based Organisation?" *Religion, State & Society* 37, 181–191.
- MIKKELI, HEIKKI
1999 *Euroopan idea: Eurooppa-aatteen ja eurooppalaisuuden pitkä historia*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- MINKENBERG, MICHAEL
2009 "Religion and Euroscepticism: Cleavages, Religious Parties and Churches in EU Member States". *West European Politics* 32, 1190–1211.
- NELSEN, BRENT F., GUTH, JAMES L. & FRASER, CLEVELAND R.
2001 "Does Religion Matter? Christianity and Public Support for the European Union". *European Union Politics* 2, 191–217.
- NORRIS P. & INGLEHART R.
2004 *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OLGUN, HAKAN
2005 "Religion-State Relations in Turkey, the Prospect of European Union Membership and the Lutheran doctrine of the 'Two Kingdoms'". *Religion, State & Society* 33, 339–346.
- PALVA, HEIKKI
1999 "Johdanto". *Uskonnot maailmanpolitiikassa*. Toim. Heikki Palva & Juha Pentikäinen. Porvoo: WSOY, 9–7.
- PHILPOTT, DANIEL & TIMOTHY S. SHAH
2006 "Faith, Freedom and Federation: The Role of Religious Ideas and Institutions in European Political Convergence". *Religion in an Expanding Europe*. Ed. Timothy Byrnes & Peter Katzenstein. Cambridge: Cambridge University Press, 34–64.
- SANTER, JACQUES
1998 "Europe under Challenge – Reconciliation and Meaning". Occasional Paper No. 4, Ecumenical Association for Church and Society, Brussels, 25–37.
- SILVESTERI, SARA
2009 "Islam and Religion in the EU Political System". *West European Politics* 32, 1212–1239.
- TIILIKAINEN, TEIJA
1998 *Defining the Political Identity of Finland in Western Europe*. Ashgate.
- WEBER, MAX
1980 *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Suom. Timo Kytäjä. Porvoo: WSOY.
- WERNER, CAROLYN M.
2000 *Confessions of an Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe*. Princeton, NJ: Princeton University Press.